

Domarringen vid Trekanten

Fornlämning L1984:5106 (Lilla Malma 18:1), Malmköping 2:2, Lilla Malma socken,
Flens kommun, Södermanlands län. Återställning.

Järnålder

Lars Norberg

Domarringen vid Trekanten

Fornlämning L1984:5106 (Lilla Malma 18:1), Malmköping 2:2, Lilla Malma socken,
Flens kommun, Södermanlands län.  terst llning.

Järnålder

Lars Norberg

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har under perioden 2019-10-15–2019-10-16 genomfört en återställning av en skadad fornlämning i form av en domarring (L1984:5106/Lilla Malma 18:1). Fornlämningen är belägen inom Malmköping 2:2, Lilla Malma socken, Flens kommun, Södermanlands län. Länsstyrelsen uppmärksammades hösten 2018 på att en av de resta stenarna i domarringen skadats, varefter beslut om återställning fattades. Syftet med insatsen var att återskapa fornlämningens utseende så långt som möjligt, innan den aktuella stenen flyttades.

Inför återställningsarbetet besiktigades platsen. Det kunde då konstateras att ett löst större block samt två mindre fragment slagits av från en markfast sten belägen i vägslänt. I samband med återställningen rengjordes samtliga delar, varefter de sammanfogades med stenlim och kalkbruk. Det största lösa blocket lyftes på plats med hjälp av grävmaskin.

Rapporten kan laddas ned via
www.sormlandsarkeologi.se

eller beställas från

Sörmlands Arkeologi AB
Tideliusgatan 37
118 69 Stockholm

mail@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
Kart- och ritmaterial: Lars Norberg
Omslagsfoto: Runstenen U692 på Oknö i Mälaren.

© Sörmlands Arkeologi AB
Nyköping 2019

Innehåll

Sammanfattning 2

Utgångspunkt 5

Tidigare undersökningar

Syfte 6

Topografi & kulturmiljö 6

Resultat 6

Områdesbeskrivning

Återställning & stenkonsivering

Referenser 8

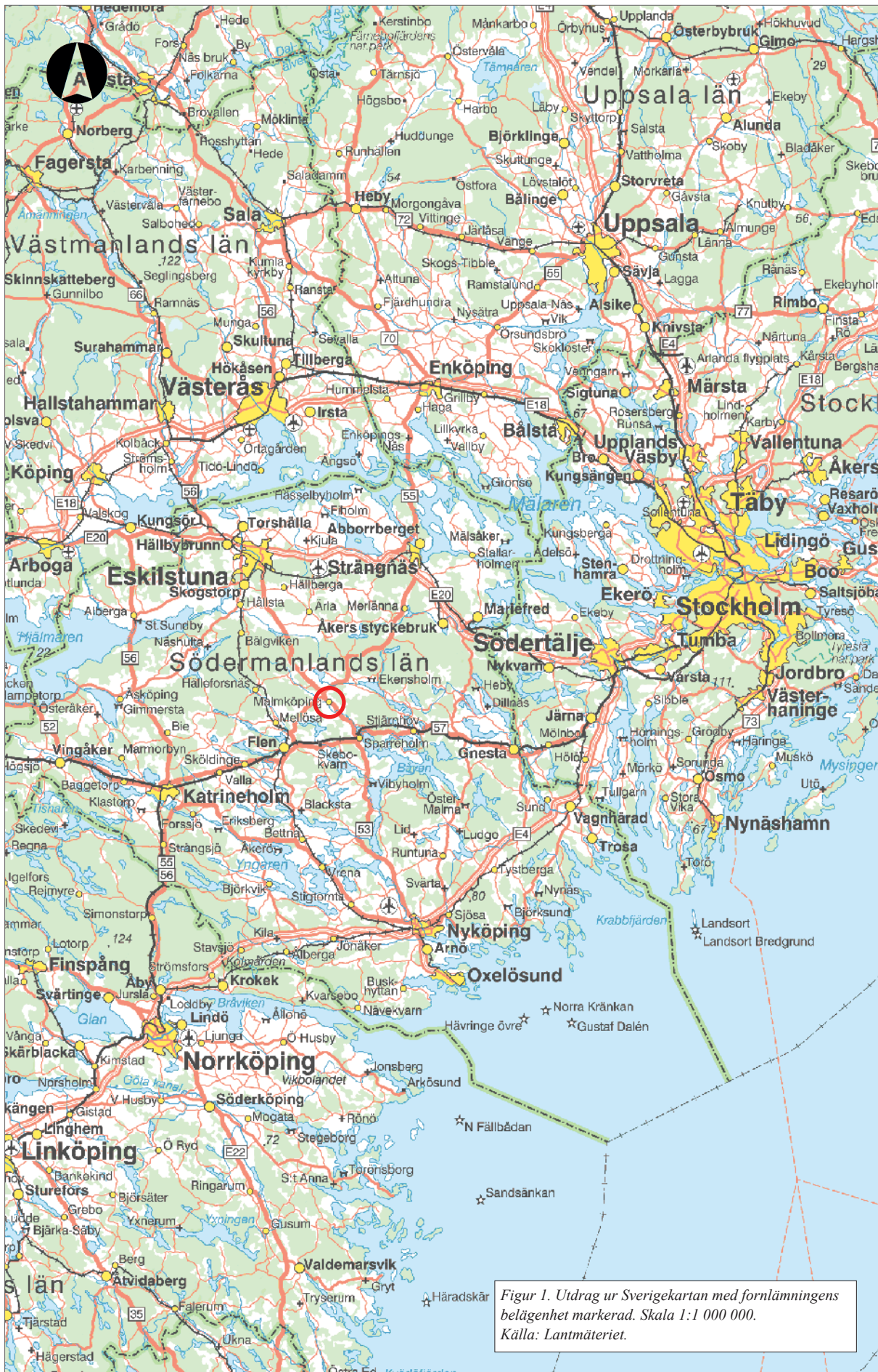
Arkiv

Administrativa uppgifter 8

Bilagor 12

Bilaga 1. Slutrapport stenkonsivering L1984:5106/Lilla Malma 18:1

Bilaga 2. Fotodokumentation

Figur 1. Utdrag ur Sverigekartan med fornlämningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000. Källa: Lantmäteriet.

Utgångspunkt

Under hösten 2018 uppmärksammades Länsstyrelsen på en skadad fornlämning inom Malmköping 2:2, Lilla Malma socken, Flens kommun, Södermanlands län. Fornlämningen, som består av resterna av en stenkrets/domarring (L1984:5106/Lilla Malma 18:1), ligger intill ett järnåldersgravfält (L1984:5096/Lilla Malma 19:1) i Malmköping. Domarringen består enligt Kulturmiljöregistret av fyra stenar och är belägen direkt väster om den gamla landsvägen mot Eskilstuna (KMR), numera Landsväggsgatan (figur 1, 5 & 7).

Inledningsvis bedömdes skadan bestå i att en sten grävts upp och flyttats från en förmodad ursprunglig plats. Stenen uppvisade skador som antogs ha uppkommit i samband med detta. Efter det att Länsstyrelsen anmält händelsen till Polismyndigheten, fattades beslut om att fornlämningen skulle återställas. I samband med återställningen skulle även en dokumentation genomföras (1st dnr 435-1815-2019).

Inför återställningsarbetet besiktigades platsen av Lars Norberg, Sörmlands Arkeologi AB (2019-04-30). Vid besöket gjordes bedömningen att ett löst större block (D2) samt två mindre fragment (D3 & D4), slagits av från en markfast sten belägen i vägslänten mot Landsväggsgatan (D1). Bedömningen baserades på att domarringen enligt KMR ska innefatta fyra stenar och inte fem (figur 8-10, bilaga 2). Utöver det uppvisade stenarna likartade brottytor avseende färg och struktur. Den avvikande bedömningen anmäldes till Länsstyrelsen via telefon samt därefter via mejl (2019-05-09). Med anledning av förändrade förutsättningar i ärendet,

kontaktades stenkonservator Maja Thrane. Syftet var att undersöka vilka åtgärder som krävdes för att hantera den skadade fornlämningen.

Sörmlands Arkeologi AB och stenkonservator Maja Thrane utförde därefter en skadeinventering av den aktuella fornlämningen (2019-06-25). Den utförda skadeinventeringen bekräftade att de lösa delarna (D2-D4) och det markfasta blocket (D1) hörde samman. Resultatet avrapporterades i ett PM till länsstyrelsen 2019-07-01.

Beslut om återställningen fattades av länsstyrelsen i Södermanlands län (1st dnr 435-1815-2019), som även svarade för kostnaden (Kulturmiljöanslaget 7:2, år 2019, anslagspost 1, fria ramen, fornvård). I enlighet med det åtgärdsförslag som upprättades 2019-07-01 fattade länsstyrelsen även beslut om att lämna bidrag till den föreslagna restaureringen och de tillkommande kostnaderna för stenkonsivering (1st dnr 435-7350-2019).

Återställnings- och restaureringsarbetet genomfördes 2019-10-15 och 2019-10-16. Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg, Sörmlands Arkeologi AB &. I arbetet deltog även stenkonservator Maja Thrane (bilaga 1).

Tidigare undersökningar

I samband med inventering år 1936 undersökte Ivar Schnell de lägen där tre saknade stenar förmodades ha varit placerade. Inga spår efter fundament eller liknande iaktogs dock (ATA, Schnell 1936). Domarringen delundersöktes också år 1957, i samband med breddningen av landsvägen mot Eskilstuna (ATA 3882/57). Inte heller då framkom något av arkeologiskt intresse (figur 2 & 3).

Figur 2 & 3. Till vänster; domarringen fotograferad mot sydost år 1936. Den återställda stenen längst till vänster i bild. Till höger; domarringen mot norr med den återställda stenen längst till höger. Petterssonstugan/Netscherstugan vid Trekanten i bakgrunden. Foton: Ivar Schnell, ATA.

Syfte

Syftet med återställningen var att återskapa domarringens utseende så långt som möjligt, innan den aktuella stenen flyttades

Topografi & kulturmiljö

Utöver stenkretsen (L1984:5106/Lilla Malma 18:1), består fornlämningsmiljön av ett närliggande gravfält om 40 registrerade gravar i form av högar och stensättningar (L1984:5096/Lilla Malma 19:1). Fornlämningarna är belägna i flack västsluttning på Malmköpingsåsen (figur 7 & 8). På krönet av åsen och strax öster om domarringen, löper riksväg 53 genom Malmköping mot Eskilstuna. Intill och söder om fornlämningen finns en äldre vägsträckning, vilken viker av västerut mot Flen. I området, som kallas Trekanten, låg förut ett mindre torp, den så kallade Petterssonstugan/Netscherstugan. Byggnaderna är dock flyttade och återfinns idag vid Plevnagården i centrala Malmköping.

I *Rannsakingar efter antikviteter* från år 1683 omnämns "[...] allenest Någre stora stenar upreeste i ett wägeskeel at Grinda hwarest förmeenans fordom hafwa warit Tingzplatz." (1969, s. 84). Möjligen åsyftas domarringen i fråga. Mer specifik är Carl Fredrik Georgiis beskrivning från år 1769 i vilken fem stenar omnämns, medan sju antogs ha försvunnit (*Duncker och Lilla Malma 1769*). Domarringen finns även schablonmässigt utmarkerad i historiskt kartmaterial,

tidigast år 1688 och därefter år 1764 (LMM akt nr 04-lma-3 & LMS akt nr C45-32:1).

Sett till läget för de stenar som står där idag, med hänsyn till att de fördelat sig någorlunda jämt, har kretsen möjligen uppgått till sju stenar, undantaget en eventuell mittsten (figur 10).

Resultat

Områdesbeskrivning

Området utgörs av en gräsbevuxen, närmast plan yta. De fyra återstående stenarna är delvis täckta av de vägsälanter som omger området i sydväst och öster. Detta gäller i synnerhet sten D, vilken är belägen intill landsvägen. Området är i övrigt glest bevuxet med högresta tallar och inslag av mindre lövträd. Undervegetationen, som slås med jämna mellanrum, utgörs av gräs med ställvisa inslag av sly.

Återställning & stenkonsivering

Dag 1 rensades växtlighet bort runt sten C och D2, varefter området kring sten D1 frilades från väggrus. Arbetet utfördes för hand. Därefter rengjordes samtliga delar (D1-D4) med borste och vatten (bilaga 1).

Dag 2 surrades det lösa blocket (D2) med spännband och lyftes med hjälp av grävmaskin (Åkersnäs Gräv). Därefter testades passningen mot rotänden (D1). Efter smärre justeringar av upphängningen, lyftes det lösa blocket (D2), varefter samtliga fästytter rengjordes ytterligare. Efter kompletterande torkning applicera-

Figur 4. Fornlämning L1984:5106/Lilla Malma 18:1 före återställning (april). Foto mot norr: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 5. Utdrag ur Terrängkartan med fornlämningsens belägenhet markerad. Skala 1:50 000.
Källa: Lantmäteriet

des ett tunt lager tvåkomponentslim (polyesterbas med härdare) på samtliga fästytor (D1, D3 & D2), varefter delarna fogades samman i nämnd ordning. Stenarna bedömdes ligga stadigt och dikt an. D4 samt ett antal mindre fragment med passning limmades på plats i efterhand.

Efter härdning fylldes identifierbara sprickor igen med hydrauliskt kalkbruk uppblandat med stenlagningsbruk. Slutligen eftervattnades lagningarna (bilaga 1). Slutligen avlägsnades två lösa stenar som rullat ned alternativt placerats i anslutning till domarringen.

Läget för samtliga stenar dokumenterades med RTK-GPS och beskrevs i text samt fotograferades med digital kamera (bilaga 2). Inga fynd påträffades i samband med återställningsarbetet.

Referenser

Duncker och Lilla Malma 1769 av Carl Fredrik Georgii. Sörmländska handlingar 6. Södermanlands hembygdsförbund. 1939. Nyköping.

Ranssakningar efter antikviteter. Band II. Södermanland, Närke, Värmland, Västergötland, Östergötland, Gotland, Häfte 1. Text. Utg. Ingemar Olsson, Nils-Gustaf Stahre, & Carl Ivar Ståhle. 1969. KVHAA. Uppsala.

Norberg, Lars & Thrane, Maja. Skadeinventering av fornlämning L1984:5106 (Lilla Malma 18:1), Malmköping 2:2, Lilla Malma socken, Flens kommun,

Södermanlands län. *PM till länsstyrelsen i Södermanlands län (2019-07-01).* Sörmlands Arkeologi AB.

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA). Lilla Malma socken. Foton och ritningar. Dnr 3882.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS), Arkivsök.

Akt nr C45-32:1, Storskifte på åker. Malma nr 1, 1764.

Lantmäterimyndighetens arkiv (LMM), Arkivsök.

Akt nr 04-lma-3, Ägomätning, år 1688.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1914

Länsstyrelsens dnr: 435-1815-2019 & 435-7350-2019

Tid för arbetet: 2019-04-30, 2019-06-25, 2019-10-15 & 2019-10-16

Personal: Lars Norberg & Maja Thrane

Belägenhet: N (x) 6556829,690 E (y) 598304,641

Koordinatsystem: SWEREF99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: -

Inget analogt dokumentationsmaterial utöver rapporten föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material. Inga föremål tillvaratogs.

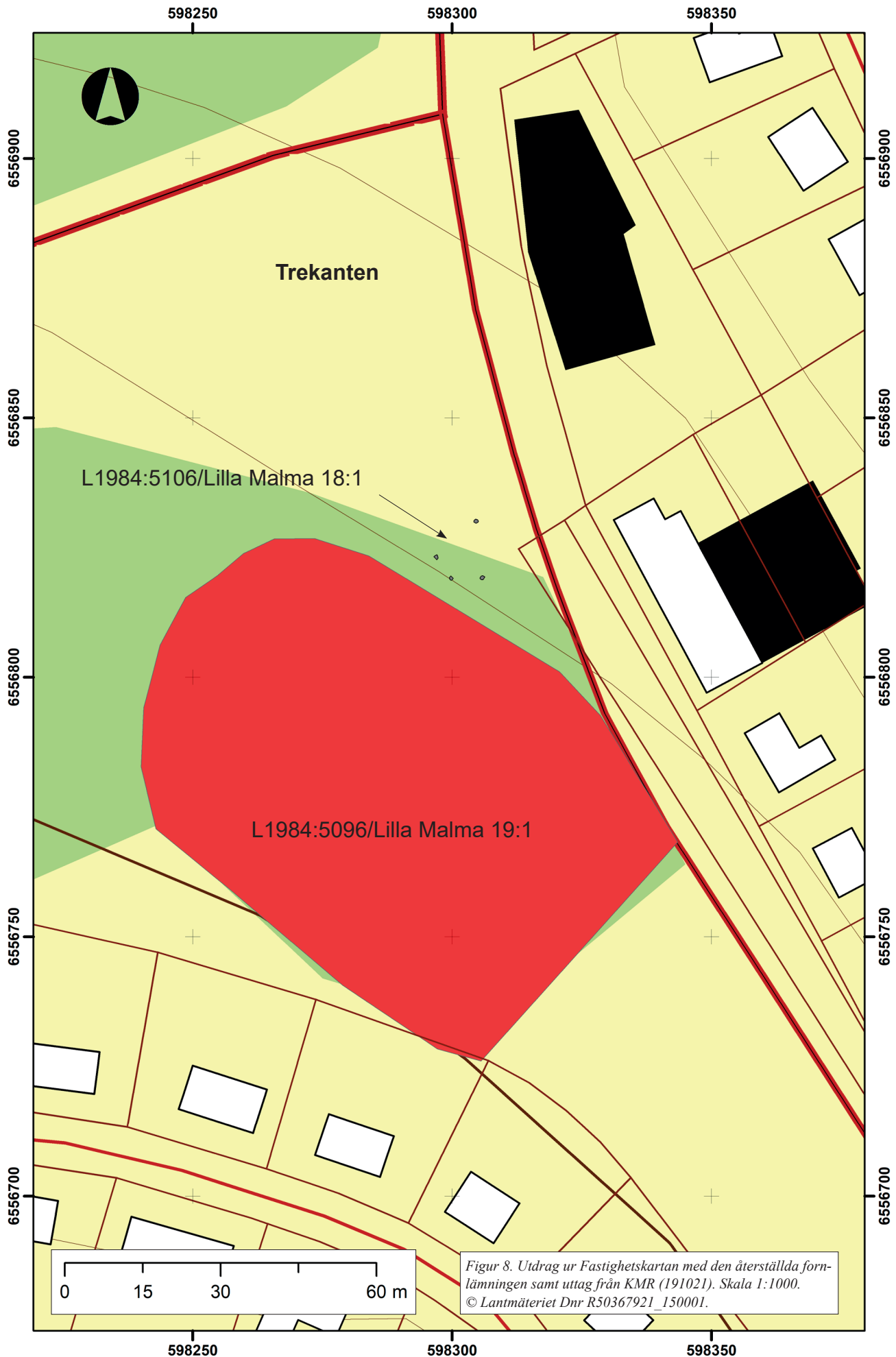

Figur 6. Översikt över L1984:5106/Lilla Malma 18:1 efter återställning. Foto mot norr: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

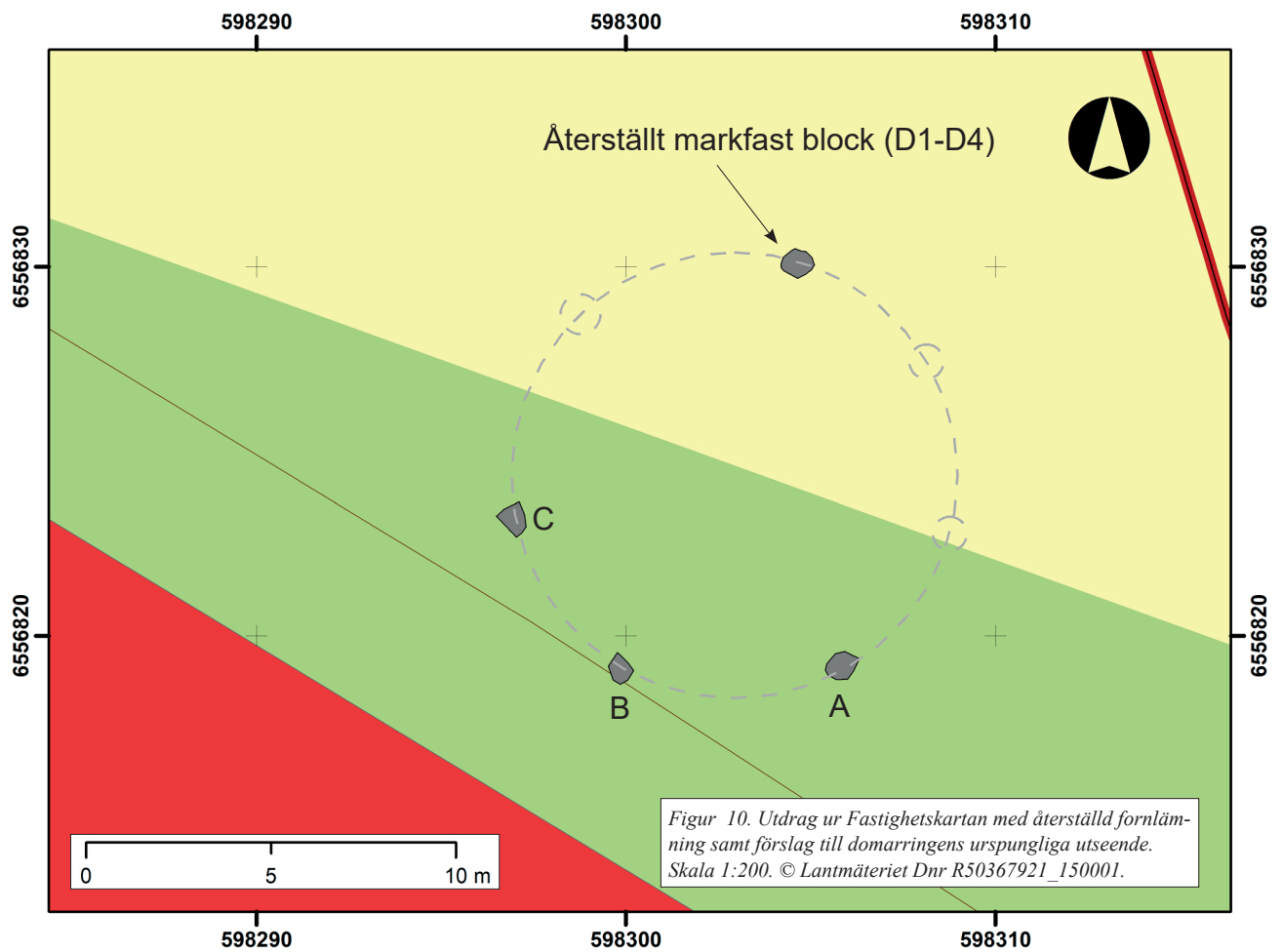
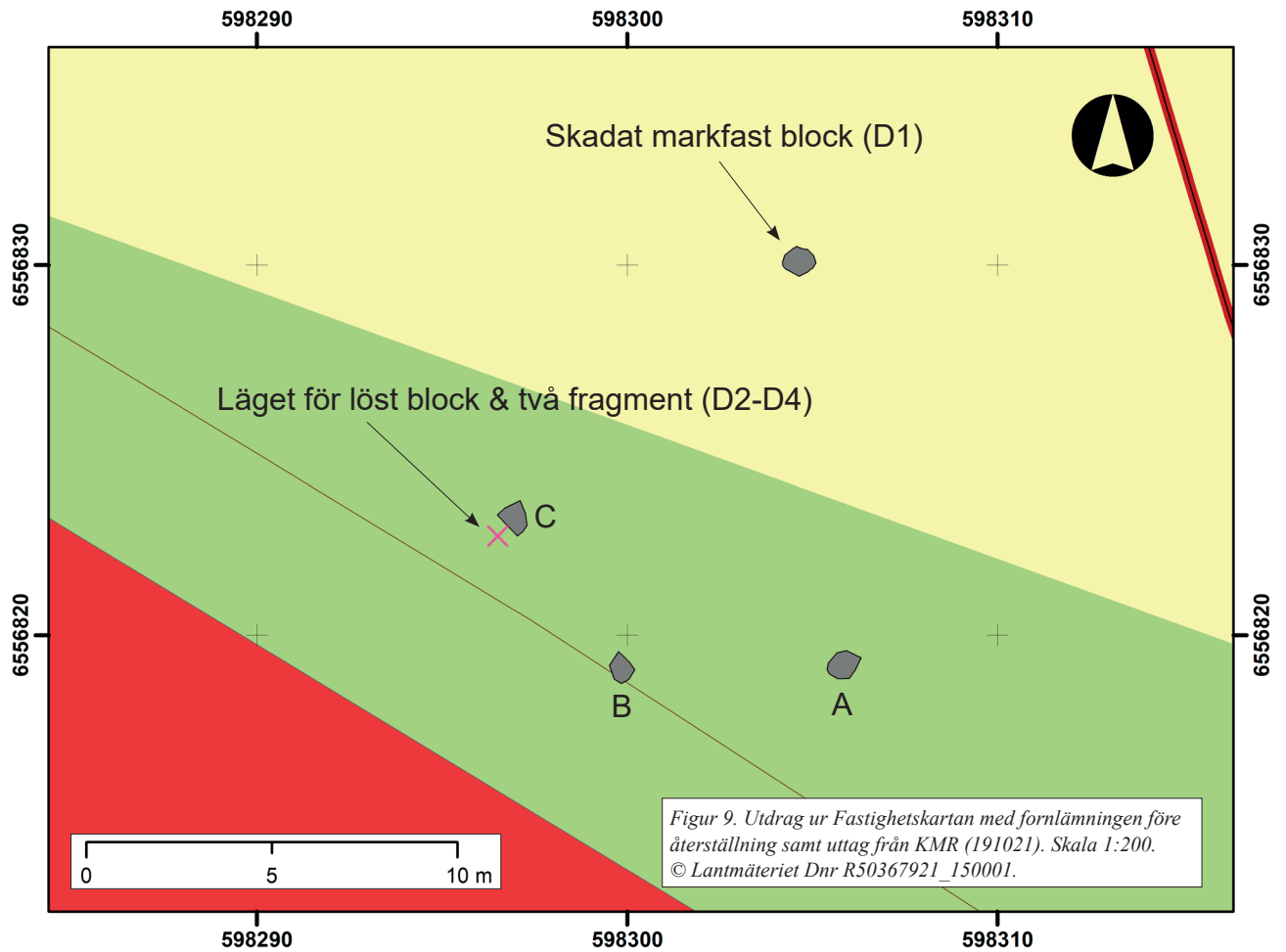
Figur 7. Utdrag ur Fastighetskartan med den återställda forn-
lämningen samt uttag från KMR (191021). Skala 1:10 000.
© Lantmäteriet Dnr R50367921_150001.

Figur 8. Utdrag ur Fastighetskartan med den återställda forn-
lämningen samt uttag från KMR (191021). Skala 1:1000.
© Lantmäteriet Dnr R50367921_150001.

Bilagor

Bilaga 1. Slutrapport stenkonsivering L1984:5106/Lilla Malma 18:1

Maja Thrane
Stenkonservator
Sveavägen 105
113 50 Stockholm

Förevarande fornlämning inom Malmköping 2:2, Lilla Malma socken, en rest sten av grå granit i domarring, befanns vid inventering med Lars Norberg (Sörmlands Arkeologi AB) den 25.06.2019 ligga med den övre delen avslagen (D2) ca 10 m bort från sitt ursprungsläge (D1). Ytterligare två lösa fragment (D3-D4) låg intill D2 och togs omhand. Sedan det konstaterats att de fyra delarna utgjorde partier av samma sten, beslutade länsstyrelsen i Södermanlands län att den skulle återställas.

I ett första skede, den 15.10.2019, rengjordes samtliga delar med vatten och täcktes över med presenning för att torka upp. Dagen för återställningen, den 16.10.2019, passades delarna först av, och det konstaterades att D1 och D2 låg dikt, samt att ett fragment på D1:s nedre, västra sidan saknades (har ej återfunnits), se bild 1. Det konstaterades också att fragmentet D3 behövde fästas innan D2 lyftes på. De tre delarna rengjordes med acetone, varpå de sammanfogades med Billys stenlim Tixo (Tixotropt 2-komponentlim på polyesterbas, bild 2 samt bild 3). Ett mindre fragment som lossat vid återställningen av D1 och D2 rengjordes och limmades tillbaka (bild 4). Fragmentet D4 fästes med hydrauliskt kalkbruk (Finja). Öppna sprickor lagades med pigmenterat hydrauliskt kalkbruk blandat med stenlagningsbruk (2-komponent mineraliskt bruk på cementbas från Stenteknik) och akrylatdispersion 10% (Stenteknik Gotland), se bild 5, 6, 7. Lagningarna fick torka, slipas av, varefter de eftervattnades (bild 8). Arbetet slutfördes den 16.10.2019.

Utförare: stenkonservator Maja Thrane
Rapport utfärdad den: 03.11.2019

Bild 1. Foto: Maja Thrane 2019.

Bild 2. Foto: Maja Thrane 2019.

Bild 3. Foto: Maja Thrane 2019.

Bild 4. Foto: Maja Thrane 2019.

Bild 5. Foto: Maja Thrane 2019.

Bild 6. Foto: Maja Thrane 2019.

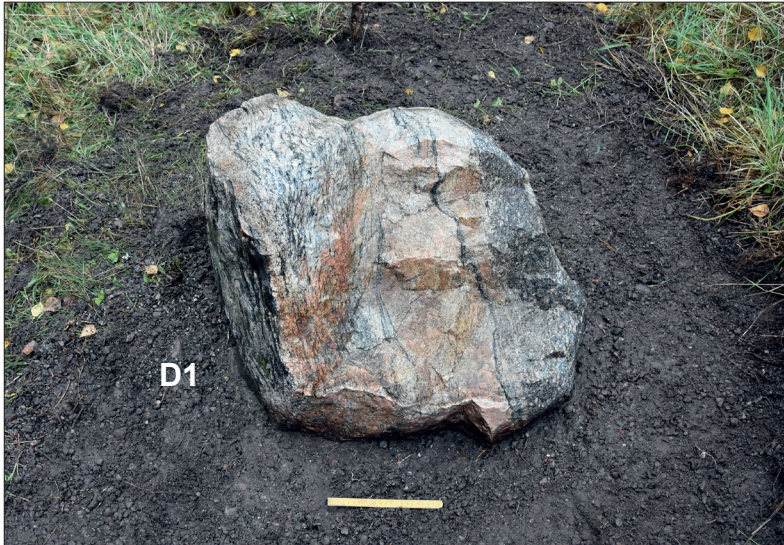
Bild 7. Foto: Maja Thrane 2019.

Bild 8. Foto: Maja Thrane 2019.

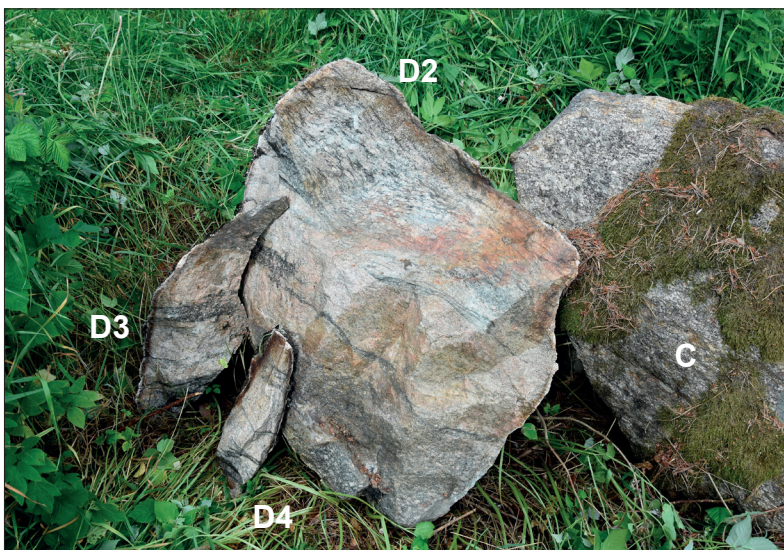
Bilaga 2. Fotodokumentation

Rotänden efter rengöring (D1). Fotograferad mot norr. Foto: Lars Norberg, Sörmlands Arkeologi AB.

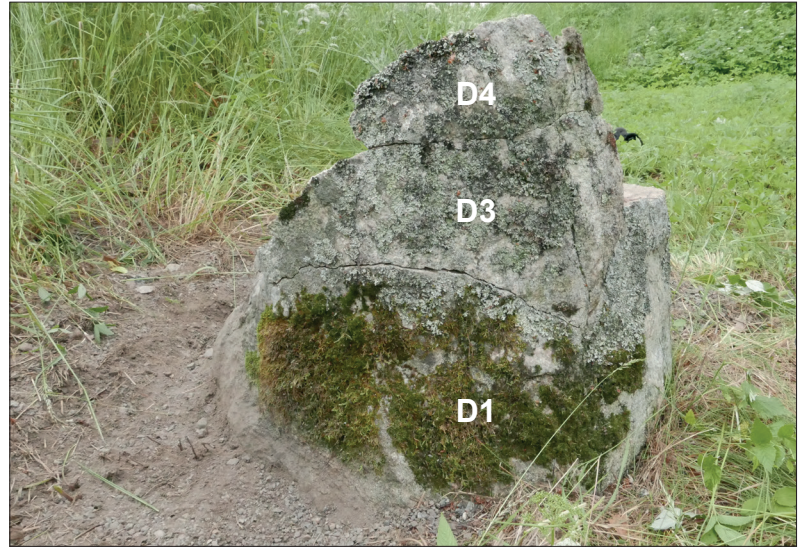

Rotänden efter rengöring (D1). Fotograferad mot söder. Foto: Lars Norberg, Sörmlands Arkeologi AB.

Till höger, sten C. Intill och till vänster, det större avslagna blocket D2. Till vänster och längst fram fragmenten D3 & D4. Fotograferade mot nordväst (juni). Foto: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

D1, D3 & D4 med passning. Fotograferade mot söder (juni). Foto: Maja Thrane 2019.

D4 fästes med hydrauliskt kalkbruk. Foto: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Blocket D2 lyfts på plats. Foto mot sydväst: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.